

„...kézifékes fordulást is tud” *Tanulmányok a legújabb magyar
gyerekirodalomról*, szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán,
Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta

Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2018 (Tempevölgy könyvek 29),
279 l.

2017-ben jelent meg a *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*¹ című kötet a Fiatal Írók Szövetsége kiadásában, hiánypótló műként, szinte az elsőként, amelyben komoly, tudományos módon írnak gyerek- és ifjúsági irodalmi művekről magyarul. Mint magas tudományos színvonalon írt, a legújabb magyar gyerekirodalomról szóló tanulmánykötet, ennek a folytatása az idén megjelent „...kézifékes fordulást is tud” című könyv. A szerkesztők is pontosan ugyanazok mindkét mű esetében, a Károli Gáspár Református Egyetem posztgraduális gyerekirodalom-képzése is nyilván megemlíthető mint közös háttér. Hermann Zoltán, aki mindkét kötet előszavát jegyzi, azt írja, hogy míg a 2017-ben kiadott *Mesebeszéd* című gyerekirodalmi „kézikönyv”-ben arra tettek kísérletet, hogy megmutassák, „a kortárs bölcsészettudományok hitelesen képesek megszólalni a felnőttirodalom-történetek által mindig perifériára szorított gyerekirodalomról, addig a »...kézifékes fordulást is tud« című tanulmánykötet már az igényes, az irodalomtudományok által megalapozott kritikai diskurzusok helyét keresi a kortárs irodalmi térben” (8–9).

Ámbátor Hermann azt írja fentebbi mondata elején, hogy a *Mesebeszéd* „az azóta megjelent kritikák szerint sikeres” (8) kísérletet tett, azért hozzátéhetjük, a recenziók a dicséret mellett hibákat is róttak fel a kötetnek. Például a kézikönyv vagy tanulmánykötet nem egyértelmű eldönthetőségét, ehhez szorosan kapcsolódóan némelyik szöveg szorosan véve nem tanulmány voltát, illetve néhány szövegben a pontos és precíz hivatkozás elmaradását lehet említeni nagyobb problémaként, de jó lett volna egy erős szerkesztő jelenléte is, aki kiszúrta volna a kötetben még a második, javított kiadásban is benne maradt számtalan hibát, pontatlanságot.

A „...kézifékes fordulást is tud” innen nézve nemcsak folytatása a *Mesebeszéd*nek, de továbblépés is. Ennek a könyvnek a műfaja világos: tanulmánykötet, az írások pedig első tekintetre kétségtelenül irodalomtudományi munkák, amelyek a legújabb magyar gyerekirodalommal foglalkoznak, mégpedig nagyon komolyan: ide tartozó műveket értelmeznek és/vagy értékelnek, a kötet révén tehát kiváló példánk van arra,

¹ *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2017 (Minerva Könyvek, 8).

hogy csakugyan igényes, az irodalomtudományok által megalapozott módon gondolkodnak, írnak gyerek- és ifjúsági irodalmi művekről. A sokszerzős könyv legjobb tanulmányainak szerzői igen finom észrevételeket tesznek a kortárs magyar gyerek-irodalom szövegeiről, a választott primer műveket mélyenszántóan elemzik. A munka tanulmánykötet jellegét és tudományos voltát emeli, hogy a végén egyrészt *Válogatott irodalom* cím alatt a témával foglalkozó bibliográfiát találunk, másrészt pedig zárásul egy névmutató kapott helyet.

Második vagy kicsit alaposabb tekintetet vetve a kötetre találhatunk ebben is meglepő és nem olyan könnyen megmagyarázható jelenségeket. Ha a *Mesebeszéd* esetében hiányolni lehetett egy erős szerkesztői jelenlétét, akkor benyomásom szerint csökkentett mértékben, de a „...kézifékes fordulást is tud” esetében is el lehetett volna képzelni egy kicsivel még alaposabb szerkesztői attitűdöt. Talán az egyik pont, ahol ez felemlíthető, a kötet szerkezete. A *Mesebeszéd* című kötet nagyon határozott módon négy tömbre tagolódtott. Ezzel szemben a „...kézifékes fordulást is tud” nincs sem tematika, sem bármilyen más szempontból fejezetekre osztva, itt csupán egymás után szerepelnek a tanulmányok. Ugyanakkor feltűnhet a figyelmes olvasónak, hogy a legtöbb írás egy (vagy legfeljebb két) műről szól, ám három munka, jelesül Révész Emese, Herédi Károly és Sebesi Viktória írása egy tematika szerint tekint rá egy-egy nagyobb korpuszra. Révész Emese kötetnyitó tanulmánya a magyar gyermekvers-illusztrációról, Herédi Károly közelítőleg a kötet felénél szereplő dolgozata a vajdasági gyerek- és ifjúsági irodalomról és Sebesi Viktória a kötetet záró írása az apa(ság) megjelenéséről szól a kortárs gyerekirodalomban. A kötetkompozíció felől nyugtázzhatjuk, hogy ezek a tanulmányok éppen a megfelelő helyeken vannak a kötetben, a középső tematikus szempontú írás választópontként szolgálhat az egy-egy művet elemzők között, csak ugyanakkor az nem világos, a Paulovkin Boglárkától Sándor Enikőig tartó hat munka miben különbözhet a Szekeres Nikolettától Lapis Józsefig tartó öt munkáktól. (Ehhez kapcsolódóan, csupán zárójelben, de azért megjegyezhető, hogy Lovász Andrea dolgozata picit elüt a többitől: Mészöly Ágnes *Darwin-játszma* című könyvéről szóló írása inkább tűnik recenzióknak, mint tanulmánynak.)²

Számomra a másik érdekes kérdés, ahol eltűnődtem az átgondolt szerkesztői jelenlétén a kötet kapcsán, az illusztrációk szempontja volt. Kétségtelenül aligha hangsúlyozható kellően, az illusztrációk fontos szerepet tölthetnek be a gyerek- és ifjúsági irodalmi művekben. Így öröndetes, hogy a „...kézifékes fordulást is tud” kötet általában kiemelten foglalkozik az illusztrációkkal is, több szerző nemcsak a könyvek szövegének, de a képeinek is figyelmet szentel. Furcsának találom azonban, hogy a tanulmánykötetben csupán három szerző dolgozatában, az első három tanulmányban, Révész Emesében, Paulovkin Boglárkáéban és Hansági Ágnesében láthatók

² A szerző korábbi változatban és lényegesen rövidebben az *Élet és Irodalomban* publikálta egy *Ex libris* részeként. Lásd Lovász Andrea, *Ex libris. Mészöly Ágnes: Darwin-játszma, Bódis Kriszta: Carlo Párizsban, Totth Benedek: Holtverseny, Lakatos István: Óraverzum – Tisztítótűz, Élet és Irodalom*, 59(2015), 13. sz. 19.

képek. A kötet egyik szerkesztőjét megkérdeztem ezzel kapcsolatban, tőle tudom, hogy részben szerzői jogi okok akadályozták a képek használatát, de bizony nem is minden tanulmány szerző gondolt arra, hogy illusztráció is legyen a dolgozatában.³ Gulyás Judit és Lapis József tanulmányának a címe is jelzi az elemzett szépirodalmi alkotások illusztrátorát a szerző mellett, dolgozataikban mégsem látunk képeket a könyvekből. Igaz, Gulyás Judit valójában nem szól a Frankovics György *A bűvös puska: Népmesék romákról* című kötetben szereplő Herbszt László illusztrációkról, csupán tanulmánya zárásában egy tagmondatban említődnek meg általában a legújabb magyar gyerekirodalom kiváló illusztrációi („A magyar gyerekirodalom az utóbbi másfél évtizedben virágkorát éli, egyre több, egyre színvonalasabb kiadvány jelenik meg, még akkor is, ha laikus olvasóként időnként az a benyomásom, az illusztrátorok olyan jók, hogy elviszika a gyöngébb szöveget a hátukon” [106]), Lapis József azonban kétszer is kitér arra, a szöveg és a kép milyen kiváló módon egészíti ki egymást, egy „oldal vizuális elrendezése különösen izgalmasan kapcsolódik a szöveghez, amennyiben a szokottnál kevésbé figuratív és illusztratív, a levelek forgását, lebegését idéző színdarabkák, valamint a lombokra és a felhőkre egyszerre utaló színfoltok keveréke” (237) Kiss Ottó *Ne félj, apa! – Nagy kislánykönyvében*, amelyet Kismarty-Lechner Zita illusztrált. Lapis esetében tehát igazán helyénvaló lett volna a primer alkotásból megmutatni néhány képet. Lapis mellett Sándor Enikő dolgozatában egész fejezetet szentel a szöveg és az illusztráció elválaszthatatlan egysége kérdésének. Borbáth Péter *Sündör és Niru: Sündör nyomában* című, a fantasztikus irodalomhoz sorolható gyerekkönyvét elemzi, amelyet Remsey Dávid illusztrált. „A *Sündör és Niru* illusztrációi és szövege szorosan összetartozik, az illusztrációk segítségével válik értelmezhetővé, elképzelhetővé egy-egy jelenet, tárgy vagy furcsa lény” (155), írja a fejezet első mondatában, ám tanulmánya címében nem emeli a rajzolót társalkotójává a kötetnek, és nála sem láthatunk képeket a műből. Nyilván nem valamennyi gyerekirodalmi mű esetében fontos egyformán az illusztráció, nem azt kérem számon, hogy például Tóth Krisztina *A lány, aki nem beszélt* című kötete kapcsán Nagy Gabriella Ágnes miért nem hozza szóba Makhult Gabriella illusztrációit, de ha egy tanulmányban előjön ez a szempont, akkor úgy vélem nagyon is helye lenne megmutatni a képeket, még akkor is, ha az csak finom kritikát vagy érintőleges véleményt jelent, mint Mészáros Márton (Kovács András Ferenc *Miénk a világ* című kötete „Deák Ferenc által a mai, magyarországi olvasó számára kissé ódivatúan illusztrált” [214]), illetve Herédi Károly („A *Székénymesék* illusztrációs anyaga zajos, zsúfolt, gyerekrajzokat imitáló világával nem tűnik a legjobb választásnak, mintha nem tudatosulna, hogy a szöveghez mérten legalább annyira fontos a képi világ is.” „A Hózsza Éva által válogatott *Tigrislélek* című prózaválogatás is fontos eseménye a vajdasági magyar irodalomnak, hiszen az elmúlt

³ Ebből a szempontból érdekes apróság, hogy a bibliográfiai hivatkozások sem egységesek. Révész Emese, Hansági Ágnes és Gulyás Judit dolgozata hivatkozásaiban a primer szövegeknél szerepel az illusztrátor is, vagyis ők a szerzőkkel egyenrangúan fontosnak tartják, a legtöbben azonban hagyományos módon kizárólag a szerzőt tüntetik fel.

száz év novellaterméséből szelektál biztos kézzel. Ehhez Bicske Anikó illusztrációi is jól illenek, aki – úgy tűnik – most megtalálta saját egyedi illusztrátori stílusát, hangját” [167–168]) dolgozatában olvashatjuk.

A szerkesztés nem kellően figyelmes voltát mutatta a *Mesebeszéd*ben maradt nagyszámú legkülönbözőbb fajtájú sajtóhiba. A „...kézifékes fordulást is tud” alighanem több figyelmet kapott, de azért néhány hiba ebben a kötetben is benne maradt. Meglepő, hogy a szerkesztők közül ketten is a klasszikus magyar irodalom szakértői, mégis átsiklottak Révész Emese tanulmányának azon észrevétele felett, miszerint a *Toldi* illusztrátorai közül „Vojnich Erzsébet személyében egy festő gondolta újra a Mátyás-kori történet képi világát” (22), hiszen tudvalevőleg Arany János elbeszélő költeménye Nagy Lajos és nem Mátyás király idejében játszódik. Szintén irodalomtudományos szakmai hibaként róható fel, hogy három szerző, Révész Emese, Sándor Enikő és Pompor Zoltán tanulmányában másodidézés fordul elő: Révész Lapis József *Mesebeszéd*beli munkájával idézi Grace E. Storm gondolatát, Sándor a fantasztikumról író francia irodalomelméleti szerzők véleményeit ismerteti kizárólag Maár Judit könyve alapján, Pompor pedig Kingsley Davis szociológust hivatkozva idézőjelek közt Csíkszentmihályi Mihály és Reed Larson művéből. Sándor Enikő munkájának még az is felróható hibaként, hogy idézőjelekkel jelzett szó szerinti és/vagy a főszövegben egyéb módon (kézenfekvően például a szerző nevének említésével) való jelzés nélkül ismerteti más szerzők véleményét, amelyhez így az olvasó számára követhetetlen rendben jegyzetek tartoznak a forrásként vett művek bibliográfiai adataival, néhol még oldalszámmal is.

Talán „a kákán is csomót keresésnek” hat, de ha már a *Mesebeszéd*ről írt recenzióban összeállítottam egy hibajegyzéket,⁴ hadd soroljak fel pár, alapos korrektúra esetén észreveendő hibát a „...kézifékes fordulást is tud” című tanulmánykötetből is. A jegyzetek száma a főszövegben itt legtöbbször helyesen a szóhoz tapadó központosítás után szerepel, néha azonban helytelenül beékelődik a szó és a központosítás közé. A tanulmánykötet címét is adó Elekes Dóra *A muter meg a dzsinnek* című kötetet az előszó helyesen 2015-ös kiadásúként említi, ám Sebesi Viktória tanulmánya 4. jegyzetében egy évvel korábbi évszám szerepel ugyanezen mű megjelenési időpontjaként. Az interneten olvasható művekre való hivatkozásoknál néha nem lettek feltüntetve, hogy a tanulmány szerzője mikor töltötte le az anyagot, és egy eset kivételével nem osztják meg a tanulmány szerzők a pontos internetcímet, ahol elérhető az adott anyag. Több jegyzetben a hivatkozott oldalszám nincs jelezve. Nekem hiányzik egy lábjegyzetben, a 159. oldalon a *Navigátor 2.* című kézikönyvek teljes bibliográfiája, a 222–223. oldalon jegyzetben egy Nemes Nagy Ágnes, a 234. oldalon egy Kiss Ottó verset idéznek a szerzők bibliográfiai adatok és oldalszám nélkül, és a 243. oldalon lemaradtak Haász János *Felnőtteknek nem* és Kolozi László *Apufa* című művei esetében

⁴ DEVESCOVI Balázs, *Mesebeszéd: A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta, Irodalomismeret, 2018, 1. sz., 78–85.

a könyvek bibliográfiai adatainak jegyzetei, pedig ebben a tanulmányban a többi előkerülő szépirodalmi műveknél rendben megvannak. Ezek a locusok bizonyos értelemben szubjektív hibák, a 194. oldalon viszont a főszövegben szerepel egy Fenyő D. György-idézet, a forrás pontos helyének jelzése azonban elmaradt. Sándor Enikő tanulmánya az értelmezése tárgyául választott szépirodalmi művet sajátos módon hivatkozva jegyzeteiben: Borbáth Péter *Sündör és Niru: Sündör nyomában* című művénel mindig kiírja azt is, hogy az idézett vagy említett részlet a meseregény melyik fejezetéből származik, mintha csak egy novelláskötet különálló novelláiról lenne szó. Mészáros Márton Kovács András Ferenc *Hajnali csillag peremén*, Lapis József Kiss Ottó *Ne félj, apa!* című kötetét elemzi, a két tanulmány egymás után szerepel, ezért feltűnő, hogy Mészáros nem ad oldalszámokat a versidézetek után, Lapis viszont szövegközi hivatkozással zárójeleket használva igen. Olykor ebben a kötetben is találunk elütéseket, értelmetlen szavakat, mondatokat: „nagyobb hangsúly kaphatnak” (54), „hansonlítója” (86), „a színházi előadás ugyanis [...] nem a dráma szövegét, hanem mindig a drámai szöveg retorikai és performatív működését, potenciáját viszik színre” (108), „ebben a viszonyrendszerben alá-fölérendeltség uralkodik, ami predesztinálja azt, hogy a valamelyik fél számára elviselhetetlenné, vagy el nem fogadhatóvá válik a másik viselkedése” (148), „Pinokkó” (161), „a regénytől többet várunk el” (165), „pszichológushoz jár, ezzel az elbizonytalanító mozzanattal az olvasóra kezébe helyezi a döntést” (172), „a folyamatok üdvözlendőek, és remélhetőleg inspirációt jelenteknek majd a gyengélkedő vajdasági gyerekirodalmi szcénának is” (172), „»Mostanában néha azt érzem, objektíven tudom nézni anyámékat, úgy értem, mintha nem volna közöm hozzájuk, vagy még inkább, mintha nem volna közöm hozzájuk vagy még inkább, mintha először találkoznék velük«” (194), „A regény második részében Simon kalauzolja Mátét az egy olyan úton” (198), „a gyermeki tudatmozgást megjelenítésére hivatott” (238).

A *Mesebeszéd* végén egy hiánypótló bibliográfiát talál az olvasó a gyerekirodalom témájában. Fentebb említettem már, hogy a „...kézifékes fordulást is tud” című tanulmánykötet is egy irodalomlistával zárul. Ez a *Válogatott irodalom* című lista, bátor első pillantásra a névmutatóval együtt a kötet tudományos jellegét erősíti, alaposabban megnézve azonban értelmezhetetlennek látszik, hiszen ez a lista szinte egészen pontosan a kötet tanulmányaiban hivatkozott primer és szekunder irodalom listájával egyezik meg, nem más tartalmaz, mint a tanulmánykötet minden elemzett és az értelmezések során szakirodalomként előkerült művét szerző szerinti ábécésorrendben. Értelme egyfelől azért sincs, mert a tanulmányok jegyzetei teljes bibliográfiát tartalmaznak, sehol sem szerepel rövidített, csak pár elemet hozó bibliográfia, amelyet feloldhatna a kötetet záró lista, másfelől azért sincs, mert ez nem válogatás, legalábbis a tanulmánykötet felől nézve szándéka szerint teljes úgy a primer, mint a szekunder műveket véve, és egyetlen olyan tétel sem szerepel a listában, amely a kötet valamelyik tanulmányában ne fordult volna elő.

A „...kézifékes fordulást is tud” című tanulmánykötet – a gyerekirodalom kánonon kívülre szorított műveit tematizálva, mozgásba hozva – a hibái ellenére kétségtelenül előrelépés a kortárs irodalomtudományi térben. A legerősebb tanulmányok szerzői mélyenszántó értelmezéseket tesznek a legújabb magyar gyerek- és ifjúsági irodalom kiválasztott műveiről. A kötet dicsérendően figyelmet szentel a szövegek mellett az irodalmi művek illusztrációinak is. Szerzői elemzéseikhez sokszor irodalomelméleti tudásra is támaszkodnak, mozgósítják a modern magyar irodalomtörténethez, a kortárs irodalomhoz, az etnográfához vagy épp a drámatörténethez kapcsolódó ismeretanyagokat. A tanulmánykötet még kissé csetlő-botló módon, de csakugyan „az igényes, az irodalomtudományok által megalapozott kritikai diskurzusok helyét keresi” – amint azt az *Előszó* véli.

Devescovi Balázs